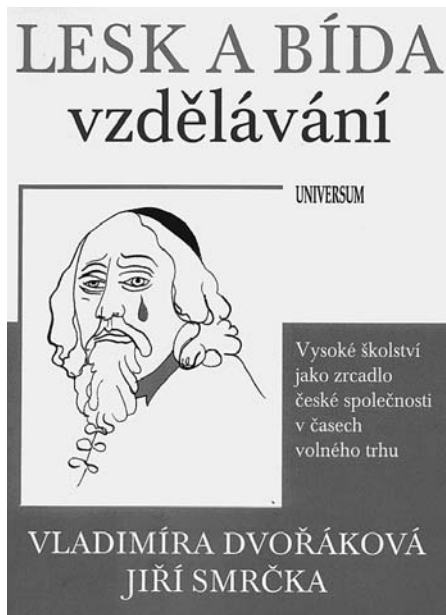

Vladimíra Dvořáková, Jiří Smrčka: Lesk a bída vzdělávání. Vysoké školství jako zrcadlo české společnosti v časech volného trhu

Autory velmi užitečné knížky referující o zkušenostech z mnohaletého fungování nezávislého státního orgánu (1990–2016) zřízeného podle vysokoškolského zákona a pečujícího o vzdělávací a tvůrčí činnost v akademické (vysokoškolské) sféře jsou poslední předsedkyně Akreditační komise ČR, v letech 2006–16 (profesorka politologie na Vysoké škole ekonomické), a někdejší tajemník komise, v období let 2008–16 (doktorát z teorie a dějin literatury). Akreditační komise hodnotila činnost a výsledky provozu vysokých škol, vydávala stanoviska k akreditaci studijních programů, k žádostem o oprávnění konat habilitační a profesorská jmenovací řízení, ke zřizování nebo rušení fakult, k udělení státního souhlasu pro vznik soukromých vysokých škol jako právnických osob, a také k určení typu vysoké školy. Po zrušení nezávislé Akreditační komise ČR a přechodu akreditačních kompetencí pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy si autoři – aktéři praxe rozvíjející se od popřevratové změny po dobu více než čtvrtstoletí – mohou dovolit bez okolů ventilovat očekávané i nečekané dopady a zákruty často nedohledatelných změn v nejvyšším stupni vzdělávání. Ten lze charakterizovat novodobým požadavkem na „masifikaci“ vysokoškolského vzdělání. V obecnosti: nezasvěcený občan, resp. idealista poučený nanejvýš medializovanými aférami typu udělování titulů politikům na právnické fakultě v Plzni nebo plagiátorská absolutoria ministrů či kandidátů na ministry v posledních vládách bude překvapen, co všechno může být v této sféře předmětem byznysu, vedoucího často až k bezpečnostním rizikům na úrovni státu.

Text je rozdělen do tří částí – Vysoká škola jako obchod se vzděláním, Vysoká škola jako bezpečnostní riziko a Vysoká škola jako zdroj společenských hodnot. Při čtení úvodního slova si člověk uvědomí, nakolik je na místě poznámka, jak častou mediální pozornost vzbuzovaly problémy vysokoškolského vzdělávání za posledních 10 let. Jednotlivé části knihy pak hlavní témata rozvádějí, specifikují a vysvětlují. V první se upozorňuje na legislativní průlom novelou vysokoškolského zákona z r. 1998, který umožnil vznik soukromých škol a další změny, jejichž mnohostranný dopad málokdo předjímal. Následoval „boom“ zakládání soukromých vysokých škol v letech 1999–2000 (Akreditační komise projednala v prvních pěti letech platnosti zákona 90 žádostí, z čehož doporučila státní souhlas udělit ve 36 případech). Kdo zná personální vybavenost malého českého teritoria po předchozích 40 letech ideologicky řízeného školství a rychlostní možnosti obnovy kvalifikova-

ného zázemí po politické změně, musí žasnout, jak bylo možné takto akcelarovat hustotu vzdělávacích zařízení při požadovaném krytí potřebných studijních programů („létající profesori“ s mnohonásobnými úvazky, majitel = rektor, nadační princip fungování soukromé školy, měněné podnikatelské plány škol – fúze a rozdělování, triky k vymáhání plateb školného od studentů, snižování nákladů k mezní hranici aj.). Trvalo dlouho, než se našly páky akreditačního procesu regulovat. Mnohé napoví titulky jedné z podkapitol coby závan rétoriky z politické arény: Vysokou školu do každé obce! Svět kupčení se vzděláním dokresluje motivační moment pro zaplacení všemožného ze strany studenta (dnes klienta): Honba za tituly (název poslední podkapitoly). Podstatou věci je, že o vzdělávání tu nejde, cílem obchodního vztahu, v některých případech podpořeného legislativou zakotvující povinné vysokoškolské vzdělání pro určitou skupinu státních zaměstnanců, mezi poskytovatelem (školou) a klientem je výhradně opatrování titulů.

Druhá část zbystří čtenářovy smysly hned první podkapitolou s výňatky z každoročních zpráv Bezpečnostní informační služby ČR: Vysoké školy v hledáčku tajných služeb. Klientelismus, korupce, rizika uznávání vzdělání dosaženého na některých zahraničních školách – nostrifikace, podvodné transfery majetku u poboček vysokých škol v zahraničí, přenášení závazků na stát apod. – to je část výčtu hříchů, které se tlačí tam, kudy protékají peníze, a vysoké školství přes programy a projekty Evropské unie je v tomto smyslu terčem exploatovatelným organizovanými skupinami. Jiný dílčí titulek rovněž na-

povídá mnohé: Hra s cizinci, aneb jak rozšiřovat trh. Propojování se zahraničím je logickým požadavkem ve smyslu univerzálnosti vědy a umění. Problém může vzniknout, např. když zahraniční pobočka vzniklá expanzí české vysoké školy nabízí český akreditovaný program, který najde své studenty, ti na to konto získají vízum a aniž by často uměli česky vůbec pozdravit, přijíždějí do ČR vykonávat tzv. odbornou praxi. Kapitola popisuje ještě složitější případy komplikovaných vztahů mezi různojazyčnými akreditacemi odlišně (ne)validizovaných stupňů studia na zahraničních školách (především jde o Rusko), resp. pobočkách, jejichž prostřednictvím dostávají podivní frekvenci vstupenky k průniku do ČR. A další bychom se už dočetli v produkci Bezpečnostní informační služby.

Třetí část začíná tradičním hodnotovým zázemím vysokoškolského prostředí a předpokladem, že chceme-li efektivně bránit jeho devastaci, nezbyvá než se vracet k základním východiskům, odolávat pokušení o totalitářství a populistickým svodům přicházejícím zvenjšku. Kladení otázek a hledání odpovědí při vztazích mezi učiteli a žáky, jak je traktoval humboldtovský model univerzit, podmiňuje pluralismus ve svobodné diskuzi a vytváří prostor pro různost. Globalizace nastolila posun potřeb institucí a lidí v nich – jejich postavení určují především peněžní toky a hodnotící vzorečky pro krátkodobý výkon, a za peníze se nasunují podvodné sítě. S morálkou se mění terminologie: příklad změny pojetí student – klient (a odtud odvozený klientelismus, tedy cílené chování instituce nebo jejich představitelů vůči vybrané skupině, která se v budoucnu může revanšovat) už byl zmíněn. Následuje zpráhlednění atributů současných vysokých škol, u nichž lze najít „háčky“ navzdory zdánlivě dobré myšlence v prvním plánu: Studium a samostudium, Studium a dotváření vlastní profilace, Studenti a studentská hodnocení, Akademický pracovník – učitel nebo vědec?, Na vlnách internacionalizace, Predátoři vyrazí na lov (k plagiátorství a rešeršním agenturám), Žebříčky jako produkty marketingu.

Dočteme-li až k závěrečnému slovu promlouvajícímu o snaze postihnout stav našeho vysokého školství v novém tisíciletí, knihu zavřeme a oko nám padne na přebalovou portrétní pérovku Jana Amose Komenského se slzou stékající po tváři (knihu vtipně ilustroval Martin Burian), nezajásáme nad tím vším. Pak možná převáží: Ale nebylo na škodu být tu a tam svědkem téhle etapy, zpětné vazby musejí zafungovat. K zakončení bych vybral: „Zabránit provinčnosti vzdělávání není jednoduché. Na druhé straně však ztráta provinčnosti nesmí vést k mezinárodnímu univerzalizmu a faktické likvidaci různorodosti vysokého školství. Také péče o kvalitu a rozvoj národního jazyka je důležitá.“

Euromedia Group, a. s. – Knižní klub, edice Universum. Praha 2018, 208 str. Doporučená cena 249 Kč